

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมไทยได้พัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งจากการขยายตัวของประชากร การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะของเสีย คือ ขยะและน้ำเสียที่มีปริมาณมากขึ้นเป็นลำดับโดยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาปริมาณขยะมูลฝอยของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นทุกปี จากปี พ.ศ. 2536 ปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณวันละ 30,640 ตัน และในปี พ.ศ. 2545 ปริมาณมูลฝอยเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 39,225 ตัน โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยประมาณร้อยละ 1.2 ต่อปี จากปัญหาขยะที่ตกค้างเกิดการเน่าเหม็นและไหลลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำเน่าเสีย จากการตรวจสอบพบว่า คุณภาพน้ำโดยรวมทั้งประเทศไทยสภาพส่วนใหญ่มีเพียงปริมาณร้อยละ 19 เท่านั้นที่อยู่ในเกณฑ์ดี ร้อยละ 35 อยู่ในเกณฑ์พอใช้และร้อยละ 28 เป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม (กรมควบคุมมลพิษ, 2546) ซึ่งจะเห็นว่าปัญหาเหล่านี้สาเหตุเกิดจากมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องเริ่มการแก้ไขต้นเหตุของปัญหา คือ กิจกรรมของมนุษย์โดยการส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับขยะและน้ำเสียแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจมีความตระหนักสามารถตอบโต้ได้ และเกิดทักษะที่ถูกต้อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการกำจัดขยะและการบำบัดน้ำเสียอย่างถูกวิธีอีกทั้งเป็นวิธีหนึ่งที่จะสามารถป้องกันแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้นำทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะปานกลางที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาวและมีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ในด้านแนวคิดที่ดี “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวมและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกระดับอันจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนมี “คน” เป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง (พัฒนา, 2546) ดังนั้นการฟื้นฟูพร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป้องกันสภาวะสิ่งแวดล้อมในเมืองและชนบท ด้วยการสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนและองค์กร

ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่และจัดตั้ง “องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต.” ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 มีการจัดรูปแบบการปกครองมุ่งเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นระดับตำบลได้มีโอกาสปกครองและบริหารงานท้องถิ่นด้วยตนเองมากที่สุด โดยบทบาทภาระหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ที่รับผิดชอบ เช่น การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำ ทางบก การรักษาความสะอาด การป้องกันและระงับโรคติดต่อ การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การคุ้มครอง บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นโครงการที่เกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ที่ทรงเห็นความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านขยะและน้ำเสีย เริ่มดำเนินการปี พ.ศ. 2534 จนถึงปัจจุบันทางโครงการ ฯ ได้ค้นคว้าหาวิธีแก้ไขอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพให้ธรรมชาติช่วยเหลือธรรมชาติ เป็นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีประหยัดจัดเป็นเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนสามารถประยุกต์ใช้วัสดุท้องถิ่นและนำไปปรับใช้กับชุมชน โดยการศึกษาวิจัยการกำจัดขยะแบบฝังกลบด้วยวิธีธรรมชาติ สามารถนำผลผลิตที่เกิดจากการกำจัดขยะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีก เช่น การทำปุ๋ยหมัก และนำไปถมทะเลเพื่อปลูกป่าชายเลน ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลอีกด้วย

อำเภอบ้านแหลม เป็นหนึ่งในแปดอำเภอของจังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่ขนาด 189,885 ตารางกิโลเมตร รวมจำนวนประชากร 55,245 คน จึงมีความหนาแน่นเป็นอันดับที่ 4 ของจังหวัดเพชรบุรี (สำนักงานสถิติจังหวัดเพชรบุรี, 2547) ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงจากศักยภาพของพื้นที่ส่งเสริมให้เกิดเมืองท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การผลิตขนมหวานเมืองเพชร ผลไม้ตามฤดูกาล และธรรมชาติของป่าชายเลนแหล่งอาศัยของหิ่งห้อยยามค่ำคืน เป็นต้น จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวและนักทัศนาจรมาเยี่ยมชมจำนวน 3,307,988 คนต่อปี (สถิติการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรี, 2547) จากจำนวนประชากรในพื้นที่ รวมทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว นักทัศนาจรที่ผ่านไปมาจึงทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านขยะมูลฝอยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสังคม ซึ่งปัจจุบันอำเภอบ้านแหลมมีปริมาณขยะประมาณวันละ 20 ตันต่อวัน ซึ่งเทศบาลบ้านแหลมดำเนินการเก็บขนและกำจัดขยะได้วันละ 14 ตันต่อวัน โดยนำมาเทกองและไถกลบในพื้นที่รวบรวมขยะของอำเภอบ้านแหลม ขนาดพื้นที่ 12 ไร่

ส่วนขยะที่ไม่ได้ดำเนินการเก็บขน บางส่วนรวมทั้งอยู่ข้างทาง แม่น้ำ คูคลอง ทั้งในที่ของชาวบ้าน และที่สาธารณะ เมื่อปริมาณขยะเริ่มสะสมมากขึ้นจึงเกิดปัญหาแกชาวบ้านในพื้นที่ เช่น การหมักหมมส่งกลิ่นเหม็น เป็นแหล่งรวมของแมลงและสัตว์นำโรค เกิดทัศนียภาพที่ไม่น่าดู และเป็นเหตุรำคาญที่ผู้พักอาศัยบริเวณใกล้เคียง ซึ่งการแก้ไขปัญหานี้เบื้องต้นของชาวบ้านในการกำจัดขยะ คือ การรวบรวมขยะและเผาขยะทุกประเภทโดยไม่คัดแยกประเภทและชนิดของขยะส่งผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและเป็นมลพิษทั้งทางด้านดิน น้ำ อากาศและมนุษย์

การจัดการขยะในอำเภอบ้านแหลมควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมเรียนรู้และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีของโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริในการแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยสาเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนที่มีบทบาทสำคัญและเป็นแกนนำระดับท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ เพื่อเป็นจุดเริ่มในการให้ชุมชนของท้องถิ่นได้ร่วมแก้ไขปัญหาด้านขยะในพื้นที่ และสามารถนำวิเคราะห์ระบบเพื่อปรับใช้กับพื้นที่อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยการศึกษา

1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารสิ่งแวดล้อม
2. ประสพการณ์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม
3. ความรู้ เจตคติ และความตระหนักในการจัดการขยะ
4. ปริมาณขยะภายหลังการดำเนินการมีส่วนร่วม
5. ผลการประเมินกระบวนการมีส่วนร่วม

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเฉพาะสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบ้านแหลมทั้งหมด 9 แห่ง จำนวน 164 คน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมาย และได้สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 26 คน มาศึกษารูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม โดยดำเนินการกลุ่มให้สอดคล้องกับ 4 บทบาท คือ 1) ร่วมตัดสินใจ 2) ร่วมปฏิบัติการ 3) ร่วมรับผลประโยชน์ และ 4) ร่วมประเมินผลในการจัดการขยะ เพื่อกำหนดเป้าหมายการลดปริมาณขยะในพื้นที่ของประชากร ศึกษาตลาดนัดหน้าวัดเขาตะเครา ตำบลบางครก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ระยะเวลาการศึกษา 19 วัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. การจัดการขยะจากกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อลดปริมาณขยะในพื้นที่ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี สามารถลดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนลงได้ และทำให้เป็นเมืองที่สะอาด และยังสามารถกระตุ้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี สามารถนำไปเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์และประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นต่อไป

นิยามศัพท์

กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างมีอิสระภาพ เสมอภาค ตามความสมัครใจในการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ ประกอบด้วย โครงสร้าง (วัตถุประสงค์ องค์ความรู้ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมการมีส่วนร่วม กิจกรรมแผนงาน/โครงการและแผนปฏิบัติการตามโครงการ) และบทบาท (การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล)

การจัดการขยะ หมายถึง การวางแผน การจัดสรรสิ่งของที่คนไม่ต้องการ หรือสิ่งของทิ้งแล้ว ทั้งนี้รวมถึงเศษอาหาร พืช ผักผลไม้ เศษผ้า มูลสัตว์ ซากสัตว์ เศษวัสดุสิ่งของที่เก็บกวาดจากเคหะสถาน อาคาร ถนน สถานที่เลี้ยงสัตว์ นำมาดำเนินการกำจัดอย่างถูกวิธี เพื่อการป้องกันและแก้ไข ปัญหาที่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างมีอิสระภาพ เสมอภาค ตามความสมัครใจ เริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ ประกอบด้วย โครงสร้างด้านวัตถุประสงค์ องค์ความรู้ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมการมีส่วนร่วม กิจกรรมแผนงาน/โครงการ และแผนปฏิบัติการตามโครงการ รวมทั้งบทบาทในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หมายถึง องค์การปกครองท้องถิ่นในระดับตำบลที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมายถึง ผู้ที่ดำรงตำแหน่งแบ่งออกเป็น 8 กลุ่ม คือ 1) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2) รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 3) เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 4) ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 5) รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 6) เลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 7) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และ 8) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล